

УДК 338.432:631.334.7

О. О. Олійник,к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університетORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5657-3105>**Є. О. Олійник,**к. е. н., докторант кафедри підприємництва та економіки підприємства,
Дніпровський університет митної справи та фінансівORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6512-7235>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.4.130

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ В УПРАВЛІННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Oliyunk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking
and Insurance, Dnipro State Agrarian and Economic University

Ye. Oliyunk,

PhD in Economics, Doctoral candidate, Department of Entrepreneurship
and Enterprise Economics, Dnipro University of Customs and Finance

FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM IN MANAGING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджено значення та теоретичну сутність фінансово-економічного механізму в управлінні конкурентними перевагами аграрних підприємств, що можна трактувати як характеристику підприємства, яка відображає рівень реалізації його фактичного та потенційного потенціалу щодо формування, підтримки та ефективного використання стійких конкурентних переваг для досягнення довгострокового успіху в умовах ринкової конкуренції. Встановлено внутрішні фактори розвитку підприємства і його здатність до гнучкої адаптації в змінюваному конкурентному середовищі, що є основою для ефективного функціонування аграрного бізнесу в сучасних умовах. Зазначено, що комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами, стратегічне планування, залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій, становлять основу для забезпечення стабільного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі, а конкурентоспроможність аграрного підприємства є не тільки показником його ефективності, а й важливим чинником який регулює ринок.

The article provides an in-depth study of the significance and theoretical essence of the financial and economic mechanism in managing the competitive advantages of agricultural enterprises. This mechanism can be considered as a multifaceted characteristic of an enterprise, which reflects the level of realization of its actual and potential for creating, maintaining and effectively using sustainable competitive advantages. This allows ensuring long-term success in conditions of constantly changing market competition. Enterprises that are able to implement effective financial and economic strategies have the opportunity not only to function stably, but also to occupy leading positions in the market, even in conditions of economic instability.

The study identified the importance of internal factors that influence the development of the enterprise. Among them are the presence of highly qualified management personnel, the effectiveness of financial management, as well as the ability of the enterprise to flexibly adapt in a dynamic and competitive environment. These factors constitute the main basis for ensuring the effective functioning of agricultural business and its resilience to external challenges.

Particular attention is paid to a comprehensive approach to financial resource management, which includes strategic planning, investment attraction and implementation of innovative technologies. This allows creating the basis for sustainable development of the enterprise in the long term. In this context, it is important to note that the competitiveness of an agricultural enterprise is not only an indicator of its current efficiency, but also a key factor that regulates the market situation, affects the structure of the agri-food market and the ability of enterprises to adapt to new economic conditions.

The development of competitiveness requires constant improvement of production methods, reduction of production costs, improvement of product quality and introduction of modern agricultural technologies. These aspects create the prerequisites for sustainable growth of enterprises, reduce risks and contribute to increasing their competitiveness in the conditions of globalization and intense competition in the agricultural market.

Ключові слова: конкурентоспроможність, управління, фінансово-економічний механізм, аграрне підприємство, ринкові відносини, самофінансування, кредитування, інвестиції.

Key words: competitiveness, management, financial and economic mechanism, agricultural enterprise, market relations, self-financing, lending, investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Вітчизняна економіка нині орієнтована на підвищення рівня ефективності, що є важливим чинником забезпечення її стійкості в умовах глобалізації. Водночас економічно розвинуті країни зосереджуються на стратегічному напрямі інноваційного розвитку, де ключовим показником успішності виступає конкурентоспроможність. Даний параметр визначає здатність держави утримувати та покращувати свої позиції на міжнародному ринку, сприяючи сталому зростанню економіки.

В умовах ринкової економіки стабільність фінансово-економічного стану підприємств, зокрема аграрного сектору, визначається рівнем їх конкурентоспроможності — здатність виробляти та реалізовувати продукцію, яка за ціною, якістю, асортиментом та іншими споживчими характеристиками є привабливішою порівняно з товарами конкурентів.

Сучасна економічна ситуація вимагає від аграрних підприємств не лише підтримання конкурентних позицій, а й активного розвитку, адаптації до змін ринкового середовища та підвищення ефективності управління виробничими процесами. Зростаюча необхідність насичення внутрішнього ринку високоякісними продуктами сільського господарства вітчизняного виробництва, а також розширення експортних можливостей, визначає потребу у вдосконаленні фінансово-економічного механізму управління аграрними підприємствами. Він виступає інструментом забезпечення стабільного функціонування, регулювання фінансових потоків, оптимізації витрат і формування конкурентоспроможної бізнес-моделі. Запорукою успішності впровадження такого фінансового інструменту, на пряму залежатиме від своєчасності прийняття управлінських рішень, ефективного аналізу ринкової кон'юнктури, застосування сучасних методів фінансового планування та прогнозування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Незважаючи на проведені активні дослідження цілої плеяди вчених-економістів таких як П.Т. Саблук, В.Г. Андрійчук, Ю.Б. Іванов, Ю.Б. Рубін, І.А. Франів, Ю.О. Лупенко, І.І. Лукінов, Л.О. Шепотько та багато інших, які на сьогодні є важливими для розуміння фінансово-економічного механізму та вдосконалення конкурентоспроможності аграрного сектору країни, залишається відкритим питання щодо практичної реалізації теоретичних напрацювань у сфері управління цим процесом. Зокрема недостатньо вивченими є аспекти застосування методів цінової конкуренції, що передбачає маніпулювання рівнем цін для досягнення конкурентних переваг. Виникає також необхідність розробки науково обгрунтованих рекомендацій щодо доцільності зниження або підвищення цін, з урахуванням поточного стану ринку, еластичності попиту, рівня витрат виробництва та стратегічних цілей аграрного підприємства.

МЕТА СТАТТІ

Формулювання цілей статті полягають у виявленні теоретико-практичних підходів до розробки та вдосконалення фінансово-економічного механізму управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств, що забезпечить підвищення їх ефективності виробничих процесів, стабільності та здатності адаптуватися до змінюваних умов ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оскільки конкурентоспроможність країни формується на мікрорівні, тобто на рівні окремих підприємств і бізнес-структур, підвищення позицій України у світовому економічному просторі безпосередньо залежить від ефективності управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання. Важливим завданням для вітчизняного бізнесу стає розробка дієвих механізмів забезпечення стійкої конку-

рентної позиції, що передбачає оптимізацію як внутрішніх процесів, так і ринкових стратегій.

Для підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідно розробити комплексні підходи до управління конкурентними перевагами підприємств, поєднуючи цінові та нецінові фактори конкуренції, інноваційні підходи, ефективні маркетингові стратегії та оптимізацію внутрішніх бізнес-процесів, що в умовах військового стану в Україні, завдало значних потрясінь національній економіці, і зокрема негативно вплинуло на розвиток аграрного сектору. Дестабілізація логістичних ланцюгів, руйнування інфраструктури, обмежений доступ до фінансових ресурсів та зниження купівельної спроможності населення створили додаткові загрози для конкурентоспроможності аграрних підприємств. В результаті вітчизняний аграрний бізнес стикається з проблемами не лише на внутрішньому ринку, але й у міжнародній торгівлі, де конкуренція загострюється через несприятливі зовнішні чинники [1].

В даному випадку це створює потребу у новітніх підходах до пошуку механізмів фінансування аграрних підприємств, що має враховувати галузеві особливості та вимоги до забезпечення конкурентоспроможності. Оптимальне поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, розвиток технологічної бази та вдосконалення фінансово-економічного механізму є ключовими факторами забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору. Удосконалення методів управління фінансовими ресурсами сприятиме не лише підвищенню прибутковості підприємств, але й зміцненню конкурентних позицій вітчизняного сільського виробника на глобальному ринку.

Загалом якщо розглядати існуюче розмаїття теорій конкурентоспроможності, то вона пояснюється декількома чинниками. Насамперед відсутність єдиного універсального трактування цього явища зумовлена багатогранністю економічних, соціальних, технологічних та управлінських аспектів, що впливають на здатність підприємства конкурувати. Крім того, окремі підходи до визначення конкурентоспроможності можуть суперечити один одному, оскільки різні школи економічної думки акцентують увагу на різних факторах її формування. Наприклад одні дослідники розглядають конкурентоспроможність через призму ресурсного забезпечення підприємства, інші — через рівень його інноваційності, здатність до адаптації зовнішнього середовища, або ефективність ринкових стратегій [2—4].

У цьому контексті актуальним є багатовимірний підхід до інтерпретації конкурентоспро-

можності, який передбачає її розгляд як комплексного явища, що базується на системному підході до управління підприємством. Системна теорія дозволяє аналізувати конкурентоспроможність аграрного підприємства як результат взаємодії різних елементів — ресурсів, стратегій, ринкових умов та управлінських рішень. Такий підхід сприяє більш точному визначенню факторів, які забезпечують довготривалу конкурентну перевагу, та розробці ефективних управлінських рішень для її підтримки.

Найбільш поширеним є визначення конкурентоспроможності як здатності підприємства ефективно функціонувати в умовах ринкової конкуренції [5]. Водночас важливо уточнити, що сама по собі здатність є лише передумовою, а не гарантією конкурентоспроможності. У будь-якому процесі здатність завжди є первинною стосовно результату, який вона формує, відтак конкурентоспроможність аграрного підприємства є не просто його характеристикою, а кінцевим результатом господарської діяльності, який виникає в процесі ефективного використання наявного потенціалу та ресурсів.

З огляду на це можна зробити висновок, що конкурентоспроможність підприємства не є бінарною категорією ("є" або "немає"), оскільки вона визначається не лише наявністю певних ресурсів та можливостей, а й рівнем їх реалізації. Так підприємство може володіти сучасними технологіями виробництва, але якщо вони не використовуються ефективно, це не забезпечить йому конкурентної переваги. Водночас навіть обмежені ресурси можуть стати основою для високої конкурентоспроможності, якщо підприємство має ефективну систему управління, здатну знаходити оптимальні рішення у змінних ринкових умовах.

В цьому ракурсі оптимальне фінансове забезпечення буде сприяти підвищенню ефективності господарської діяльності, забезпечить конкурентоспроможність та фінансову стійкість підприємств аграрного сектору.

Фінансове забезпечення діяльності аграрних підприємств є ключовим елементом їх стабільного функціонування та розвитку. Воно включає формування, мобілізацію, розподіл та використання фінансових ресурсів для задоволення як поточних, так і стратегічних потреб підприємства. Важливим аспектом є дотримання чинних нормативно-правових актів, які регламентують порядок залучення та витрачання коштів в ході виробничої діяльності [6].

Фінансування аграрного виробництва може здійснюватися різними методами, серед яких:

1) самофінансування — використання власних фінансових ресурсів підприємства, отрима-

них за рахунок прибутку та амортизаційних відрахувань:

2) банківське кредитування — залучення позикових коштів у комерційних банках для фінансування виробничих процесів та капітальних вкладень;

3) бюджетне фінансування та державні субсидії — отримання фінансової підтримки від держави у вигляді грантів, дотацій або податкових пільг;

4) залучення інвестицій — розміщення корпоративних фінансових інструментів, залучення стратегічних інвесторів або співпраця з міжнародними фінансовими інституціями;

5) перерозподіл коштів та реінвестування — внутрішнє фінансування розвитку підприємства через перерозподіл прибутку між різними видами діяльності.

Звідси окреслюється нерозривний зв'язок між ефективним управлінням фінансовими ресурсами, яке передбачає визначення потреби у фінансуванні, оцінку доцільності використання різних джерел фінансування і розробку оптимальної структури капіталу аграрного підприємства, та забезпечення конкурентних переваг. На цьому фоні конкурентоспроможність аграрного підприємства стає ключовою умовою його стабільного функціонування та довготривалого розвитку в динамічному та невизначеному ринковому середовищі. Адже конкурентоспроможність визначається наявністю у підприємства конкурентних переваг, які у свою чергу формуються на основі якості, ефективності та раціональності використання ресурсів, і насамперед фінансових. В аграрному секторі ці переваги поділяються на дві основні групи: ті, що пов'язані безпосередньо з продукцією, яку виробляє підприємство, та ті, що виникають внаслідок синергії різних напрямків сільськогосподарського виробництва та переробки.

Перша група конкурентних переваг формується під впливом якісних, кількісних та вартісних характеристик ресурсного потенціалу підприємства. Це включає рівень технологічного оснащення, інноваційні підходи до виробництва, використання екологічно безпечних методів господарювання, забезпечення високих стандартів якості продукції, а також ефективну систему дистрибуції. Крім того, цінова політика та собівартість продукції відіграють важливу роль у визначенні конкурентної позиції підприємства, адже оптимальне співвідношення ціни та якості значно підвищує привабливість продукції на ринку.

Друга група конкурентних переваг базується на здатності підприємства ефективно поєднувати різні види діяльності, інтегруючи

сільськогосподарське виробництво з переробкою, збутом, логістикою та іншими суміжними сферами. Такий підхід дозволяє знизити залежність від коливань ринку сировини, підвищити додану вартість продукції та посилити стабільність фінансових потоків підприємства.

Досягнення сталих конкурентних позицій аграрного підприємства потребує постійного вдосконалення системи управління, розробки стратегічних напрямів розвитку, оптимізації фінансових потоків та інвестиційної діяльності. Конкурентоспроможність в цьому контексті є не просто показником ефективності, а стратегічним пріоритетом, який забезпечується завдяки застосуванню ефективного фінансово-економічного механізму.

Загалом фінансово-економічний механізм підприємств охоплює комплекс інструментів, методів і важелів, що спрямовані на управління фінансовими ресурсами, забезпечення самозабезпечення, підтримку ліквідності, рентабельності та фінансової стійкості, він передбачає такі ключові аспекти [7]:

1. Фінансове забезпечення — формування та ефективний розподіл фінансових ресурсів, необхідних для виробничої діяльності.

2. Фінансове регулювання — механізми оптимізації доходів і витрат, управління кредитними зобов'язаннями та податковим навантаженням.

3. Фінансовий контроль — моніторинг виконання фінансових планів, аналіз ефективності використання ресурсів.

4. Інвестиційна політика — пошук і залучення капіталовкладень для оновлення технологічної бази, розширення виробництва, розвитку інноваційних проектів.

На відміну цьому, фінансово-економічний механізм розвитку аграрних підприємств є багатокомпонентною системою, яка поєднує різні методи та інструменти управління фінансовими ресурсами. Його структура досліджується як у теоретичному аспекті, так і на рівні галузевої практики. Основним завданням цього механізму є забезпечення фінансової стабільності підприємств, мобілізація ресурсів та оптимізація їх використання, що дозволяє йому функціонувати у двох взаємопов'язаних напрямках:

1. Внутрішній механізм фінансування — передбачає використання власних, залучених та позикових коштів підприємства. Включає управління прибутком, реінвестування, кредитування, лізинг, страхування ризиків, застосування сучасних фінансових інструментів.

2. Зовнішній механізм фінансування — охоплює державну підтримку у формі дотацій, субсидій, пільгового кредитування, бюджетно-

го фінансування агропромислового сектору, а також залучення іноземних інвестицій та співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями.

Комплексний підхід до формування фінансово-економічного механізму розвитку аграрного сектору, дозволяє ефективно використовувати доступні ресурси, підтримувати конкурентні переваги підприємств та створювати умови для їх довгострокового розвитку.

Із зазначених підходів, особливістю фінансово-економічного механізму аграрного сектору є його залежність від сезонності виробництва, потреба у значних оборотних коштах та специфічні ризики, пов'язані з погодними умовами, державним регулюванням та ринковою волатильністю. Саме тому розробка стратегій ризик-менеджменту, страхування виробничих активів, диверсифікація джерел доходу та використання сучасних фінансових інструментів, є ключовими факторами забезпечення стабільного розвитку.

На основі аналізу різних наукових підходів щодо визначення сутності фінансового механізму можна стверджувати, що фінансовий механізм аграрного підприємства є складовою частиною загального господарського механізму. Він являє собою сукупність методів, важелів, форм та інструментів, які використовуються для регулювання фінансових відносин та економічних процесів у межах підприємства, де основні функціональні його складові включають:

— фінансове забезпечення: формування та розподіл фінансових ресурсів для забезпечення діяльності підприємства;

— фінансове регулювання: встановлення пропорцій розподілу доходів, визначення структури витрат, управління податковими зобов'язаннями та кредитними ризиками;

— фінансовий контроль: моніторинг виконання фінансових планів, аналіз рентабельності та ліквідності, оцінка ефективності використання фінансових ресурсів;

— інвестиційне управління: залучення та розподіл капіталовкладень для модернізації виробничих потужностей, розширення бізнесу та впровадження інновацій.

При цьому фінансовий механізм аграрного підприємства доцільно розглядати у вигляді взаємопов'язаної системи, яка включає: функціональні підсистеми — механізми управління доходами, витратами, кредитними та інвестиційними ресурсами; підсистеми забезпечення — система бухгалтерського обліку, планування та прогнозування фінансових потоків; фінансові важелі — система оподаткування, кредитних

ставок, державних дотацій та субсидій, які впливають на фінансову стратегію підприємства.

Фінансовий механізм є невід'ємною складовою загального економічного механізму підприємства. Його ефективність безпосередньо впливає на конкурентоспроможність, рентабельність та стійкість аграрного бізнесу. Впровадження дієвого фінансового механізму в управління конкурентоспроможністю таких підприємств, вимагає практичного застосування теоретичних засад конкурентоспроможності, що дозволить створити дієві стратегії адаптації до сучасних викликів ринку. Однак розробка та впровадження таких систем управління ускладнюється існуванням широкого спектра теоретичних підходів до конкурентоспроможності, що часто мають розбіжності у визначенні змісту цього поняття [8].

З урахуванням вищенаведеного, у понятті "конкурентоспроможність аграрного підприємства" необхідно враховувати кілька ключових аспектів:

1. Власну характеристику підприємства, яка включає його внутрішній потенціал, рівень ресурсного забезпечення, ефективність управлінських рішень та стратегічні орієнтири.

2. Формування, утримання та використання стійких конкурентних переваг, що дає можливість підприємству не лише конкурувати, але й домінувати у певних ринкових сегментах.

3. Ступінь реалізації здатності ефективно конкурувати, що відображає можливість підприємства адаптуватися до змін ринкового середовища, оптимізувати свої процеси та забезпечувати сталість конкурентної позиції.

Зазначені аспекти враховують основні положення, висвітлені у різних теоретичних підходах до визначення конкурентоспроможності. Вони охоплюють такі фундаментальні поняття, як наявність конкурентних переваг, участь підприємства у конкурентній боротьбі, його здатність до стратегічного розвитку та задоволення потреб споживачів [9; 10].

Теж саме стосується і фінансового механізму, де в процесі еволюції агропромислового комплексу його структура зазнає змін, адаптуючись до нових економічних умов та викликів. Так на сьогодні фінансово-економічний механізм сільськогосподарських підприємств перебуває у стадії активного розвитку. І незважаючи на різні підходи до його визначення, науковці та практики сходяться на думці, що він повинен бути спрямований на забезпечення фінансової стабільності підприємств, підтримку інвестиційної привабливості та формування ефективної моделі управління фінансо-

вими ресурсами [11]. Крім того, фінансовий механізм аграрного підприємства виконує і стратегічну функцію в забезпеченні його життєздатності та конкурентоспроможності, визначаючи джерела фінансування, методи управління ресурсами та шляхи оптимізації фінансових потоків. А з розвитком сучасних фінансових інструментів, цифровізації обліку та планування, інтеграції інноваційних підходів до фінансування, дозволяє підвищити ефективність функціонування аграрних підприємств, зміцнити їх позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках і сприяти довгостроковій стійкості галузі в умовах глобальних економічних змін.

Звичайно, фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств має специфічні риси, що обумовлені особливостями функціонування аграрного сектору, зокрема його залежністю від природно-кліматичних умов, сезонності виробництва та значного періоду окупності інвестицій. Аграрні підприємства, маючи у своєму розпорядженні земельні ресурси, можуть використовувати їх як економічний актив, який у разі розвинутого ринку землі стає джерелом забезпечення довгострокових кредитів. Враховуючи це, одним із пріоритетних напрямів фінансування аграрного сектору є розширення доступу до довгострокового кредитування, що сприятиме розвитку технологічного оснащення, модернізації виробничих потужностей та впровадженню інновацій.

Сприймаючи основні завдання фінансування сільського господарства — забезпечення стабільного виробництва конкурентоспроможної продукції, яка відповідатиме сучасним вимогам якості та ефективності, висока конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках вимагає системного підходу до фінансування галузі, що передбачає:

1. Оптимізацію фінансових потоків підприємств — ефективне управління власними, залученими та позиковими ресурсами.

2. Залучення інвестицій — стимулювання довгострокових капіталовкладень у розвиток агропромислового комплексу.

3. Розвиток фінансових інструментів — страхування ризиків, використання лізингу, форвардних контрактів, державних програм підтримки.

4. Підвищення ефективності використання ресурсів — скорочення витрат, оптимізація виробничих процесів, зниження собівартості продукції.

Під призвою фінансування постає необхідність організації конкурентоспроможної підприємницької діяльності аграрних підприємств для забезпечення сталого економічно-

го розвитку України, адже аграрний сектор відіграє провідну роль у національній економічній системі. Особливу роль у формуванні довготривалих конкурентних переваг відіграє система управління підприємством. Саме ефективне управління дає можливість не лише адаптуватися до викликів зовнішнього середовища, а й проактивно формувати власну стратегію розвитку, забезпечуючи стійкість до ризиків та кризових ситуацій. Використання сучасних підходів до менеджменту, цифровізація бізнес-процесів, оптимізація витрат, впровадження маркетингових інструментів, розвиток кооперації та партнерських відносин — усе це створює фундамент для сталого розвитку аграрного підприємства.

Конкурентоспроможність сільського господарства значною мірою залежить не лише від фінансових ресурсів, але й від технологічного рівня виробництва. Вдосконалення фінансово-економічних і технологічних умов діяльності аграрних підприємств сприяє підвищенню продуктивності та ефективності використання ресурсів. У цьому контексті важливу роль відіграють селекція та генетика — застосування сучасних досягнень у рослинництві та тваринництві для збільшення врожайності, продуктивності худоби та зниження виробничих витрат; технологічна модернізація — впровадження новітнього обладнання, автоматизація процесів, цифрові технології в агровиробництві; оптимізація витрат — скорочення трудових затрат, ефективне використання кормів, ресурсозбереження та зниження екологічного навантаження [12; 13].

За рахунок розвитку цих напрямів сільськогосподарські підприємства отримують змогу не лише зменшити собівартість продукції, але й підвищити її якість, що є важливим фактором конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного підприємства на глобальних ринках, необхідним є не лише розвиток його потенціалу, а й впроваджувати механізми ефективного використання наявних ресурсів. Це передбачає стратегічне планування, підвищення рівня інноваційності, оптимізацію управлінських процесів та адаптацію до змін у зовнішньому середовищі. Лише комплексний підхід до управління конкурентними перевагами дозволить аграрним підприємствам не лише вижити в умовах жорсткої конкуренції, а й досягати довготривалого економічного успіху.

Стійкі конкурентні переваги аграрного підприємства є ключовим фактором його успішного функціонування в умовах сучасної економіки. Вони забезпечують підприємству можливість ефективно конкурувати на ринку, адап-

туватися до змін зовнішнього середовища та досягати довготривалих стратегічних цілей. Для того щоб підприємство володіло стійкими конкурентними перевагами, необхідно виконання кількох умов.

По-перше, підприємство має випереджати конкурентів за значущими для його діяльності параметрами, які можуть включати якість продукції, рівень технологічного розвитку, ефективність виробничих процесів, оптимізацію витрат, використання інновацій та ступінь інтеграції в глобальні ланцюги постачання. Важливо, щоб ці переваги мали стратегічний характер та формували довготривалу конкурентну позицію підприємства.

По-друге, для підтримання конкурентоспроможності підприємство має забезпечити неперервний процес оновлення своїх конкурентних переваг. Це досягається шляхом трансформації застарілих бізнес-моделей, модернізації виробничих процесів, розширення асортименту продукції, впровадження інновацій, розвитку нових напрямків діяльності та підвищення рівня менеджменту. Динамічне середовище аграрного бізнесу вимагає гнучкості та здатності до швидкої адаптації, що є критичним фактором виживання та розвитку підприємств у довгостроковій перспективі.

По-третє, стійкість конкурентних переваг залежить від здатності підприємства мінімізувати ризик імітації цих переваг з боку конкурентів. Це можливо завдяки застосуванню унікальних технологій виробництва, використанню рідкісних ресурсів, створенню захищених ринкових ніш, впровадженню спеціалізованих бізнес-моделей та розробці ефективних маркетингових стратегій. Важливим інструментом у цьому контексті є розвиток інтелектуального капіталу, зокрема знань, досвіду та компетенцій працівників, що робить підприємство менш вразливим до зовнішньої конкуренції.

Отже, сучасні умови нестабільності зумовлюють аграрні підприємства України орієнтуватися не лише на короткострокові заходи з подолання кризових явищ, а й на довгострокові стратегічні підходи до підвищення конкурентоспроможності. Це вимагає гнучкості в управлінні, адаптації до змін ринкового середовища та впровадження інноваційних технологій, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору України навіть в умовах невизначеності.

В цьому аспекті реалізація фінансово-економічного механізму при формуванні стратегії розвитку аграрних підприємств повинна ґрунтуватися на комплексному підході, що врахо-

вує як теоретико-методологічні основи фінансово-економічного управління, так і практичні аспекти ефективного використання ресурсів. Фінансово-економічний механізм є ключовим інструментом стратегічного планування, що забезпечує підприємству можливість адаптації до змін ринкового середовища, оптимізації виробничих процесів і підвищення рівня конкурентоспроможності.

Одним із визначальних аспектів формування стратегії є розуміння того, що конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції є величиною динамічною, яка змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Вона може зростати завдяки впровадженню інновацій, вдосконаленню виробничих технологій та державній підтримці або, навпаки, знижуватися через появу нових, більш ефективних технологій, посилення конкуренції та зміни в уподобаннях споживачів. Тут надзвичайно важливим є початковий рівень конкурентоспроможності продукції: чим вищий він на старті, тим довшим буде життєвий цикл товару на ринку, що безпосередньо впливатиме на обсяги його реалізації та фінансову стійкість підприємства. Водночас поступове зниження конкурентоспроможності продукції є неминучим процесом, що визначається рівнем науково-технічного прогресу, швидкістю морального зносу технологій та зміною споживчих трендів.

З огляду на зазначені фактори, стратегія формування конкурентоспроможності аграрного підприємства повинна базуватися на системному аналізі ринкового середовища, оцінці ключових факторів впливу та розробці адаптивних механізмів управління. Вона має охоплювати:

1. Технологічна модернізація виробництва — впровадження передових агротехнологій, автоматизація та цифровізація управлінських процесів.
2. Раціональне використання ресурсів — оптимізація витрат, підвищення продуктивності праці, зменшення залежності від зовнішніх факторів.
3. Диверсифікація продукції та ринків збуту — розширення асортименту продукції, розвиток експортних можливостей, створення доданої вартості через переробку сировини.
4. Фінансова стабільність та доступ до кредитування — ефективне управління власним і позиковим капіталом, залучення довгострокових інвестицій.
5. Державна підтримка та ефективна політика субсидування — використання податкових пільг, залучення дотацій та грантів для розвитку підприємства.

6. Інновації та розвиток науково-дослідницької діяльності — впровадження нових методів селекції та генетики у тваринництві, інвестиції в сучасні методи ведення сільського господарства.

Кожен із зазначених факторів має суттєвий вплив на діяльність аграрного підприємства, оскільки воно функціонує у складній економічній системі, що залежить не лише від внутрішніх процесів, але й від загальної державної політики, змін кон'юнктури ринку, рівня міжнародної конкуренції.

Фінансово-економічний механізм є основою для підтримки стійкості підприємства в умовах жорсткої конкуренції. Він виконує низку важливих функцій, зокрема:

1) фінансове забезпечення виробничого процесу — формування та ефективний розподіл фінансових ресурсів;

2) регулювання ринкових відносин — забезпечення оптимального співвідношення між доходами, витратами та інвестиціями;

3) підвищення ефективності господарської діяльності — зниження собівартості продукції, підвищення прибутковості, покращення фінансових показників;

4) стимулювання інновацій — використання нових фінансових інструментів, залучення венчурного капіталу, застосування сучасних методів управління.

З огляду на викладене, доцільним є створення нової системи управління аграрним підприємством, яка дозволить підприємству не лише ефективно використовувати наявні конкурентні переваги, а й формувати нові. Одним із перспективних підходів у цьому контексті є розширення внутрішнього середовища підприємства шляхом залучення потенційних суперників. Такий підхід передбачає перетворення зовнішніх факторів на внутрішні компоненти підприємства, що дає змогу мінімізувати негативний вплив зовнішнього середовища та трансформувати його у позитивні можливості для зростання.

Найяскравішим прикладом такої співпраці конкурентів є сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Кооперативи дозволяють агровиробникам об'єднувати зусилля у боротьбі з конкурентним тиском з боку великих агрохолдингів та міжнародних компаній, знижувати витрати на закупівлю ресурсів, транспортування та збут продукції, покращувати умови кредитування та розширювати ринки збуту. При цьому учасники кооперативів залишаються незалежними господарськими суб'єктами, що продовжують конкурувати між собою в

рамках ринку, але водночас отримують спільні переваги від кооперації.

Таким чином, фінансово-економічний механізм в управлінні конкурентоспроможністю аграрного підприємства можна визначити як характеристику підприємства, яка відображає ступінь реалізації його фактичної та потенційної здатності формувати, утримувати та використовувати стійкі конкурентні переваги для досягнення довгострокового успіху в умовах ринкової конкуренції. Це визначення враховує як внутрішні фактори розвитку підприємства, так і його здатність до адаптації в динамічному конкурентному середовищі, що є запорукою ефективного функціонування аграрного бізнесу в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Конкурентоспроможність підприємства є невід'ємним елементом фінансово-економічного механізму ринкового регулювання виробничих процесів в аграрному секторі. Вона відіграє роль природного ринкового регулятора, що стимулює підприємства до вдосконалення технологій, скорочення витрат, покращення якості продукції, а також до активного впровадження результатів науково-технічного прогресу, де у сучасних умовах особливу роль відіграють такі фактори як зниження витрат і підвищення продуктивності — автоматизація та цифровізація агровиробництва дозволяє суттєво оптимізувати використання ресурсів: державна політика підтримки аграрного сектору — надання пільгових кредитів, стимулювання експорту, інвестування у розвиток інфраструктури: міжнародна конкуренція та глобалізація ринку — розширення каналів збуту, вихід на зовнішні ринки через застосування міжнародних стандартів якості.

При цьому формування конкурентної стратегії аграрних підприємств на основі фінансово-економічного механізму, є необхідною умовою їх успішного розвитку та конкурентоспроможності. Комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами, стратегічне планування, залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій, створить основу для стабільного функціонування підприємства у довгостроковій перспективі.

Конкурентоспроможність аграрного підприємства є не лише показником його ефективності, а й ключовим фактором регулювання ринку. Вона сприятиме розвитку агропромислового комплексу, стимулюватиме зниження

виробничих витрат, покращить якість продукції та зумовить впровадження сучасних агротехнологій. В умовах сучасної економіки здатність підприємств адаптуватися до змін, впроваджувати інновації та ефективно управляти фінансовими ресурсами визначає їх життєздатність і довгострокову перспективу розвитку.

Література:

1. Бурлака О.П., Бурлака О.А. Чинники формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2022. № 2. С. 23—26.
2. Вакуленко Ю.В., Олійник А.С., Гевленко О.Є. Системна характеристика управління конкурентоспроможністю підприємства. Агросвіт. 2018. № 18. С. 10—15.
3. Березіна Л.М., Вараксіна О.В., Олійник А.С., Рак А.Г. Теоретико методологічні основи управління конкурентоспроможністю підприємства. Агросвіт. 2021. № 21—22. С. 35—42.
4. Герасимова В.О., Резанов Е.О. Конкурентоспроможність підприємства: сутність та фактори впливу в сучасних умовах. Економічний простір. 2020. № 154. С. 93—97.
5. Літвінова Ю.О. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах. Управління розвитком. 2012. № 9. С. 35—37.
6. Єрмаков О.Ю., Ігнатенко М.М. Фінансово-інвестиційне забезпечення виробничих інновацій та соціальної відповідальності аграрних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 18. С. 7—10.
7. Халімон Т.М. Стратегії фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Облік і фінанси. Київ. 2016. № 4. С. 126—131.
8. Гудзь О.Є. Фінансові стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Фінансовий простір. 2013. № 4. С. 97—103.
9. Васютіна І.О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємств. Держава та регіони. 2011. № 5. С. 114—118.
10. Вініченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи. Агросвіт. 2013. № 21. С. 10—13.
11. Федуняк І.О., Габор В.С., Вплив фінансово-економічного механізму на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Агросвіт, 2024. № 4. С. 67—71.
12. Аренкова І.А., Саліхова Я.Ю., Гаврилова М.А. Конкурентний потенціал підприємства: модель і стратегія. Проблеми сучасної економіки. 2021. № 4. С. 120—125.

13. Горбаль Н.І. Система управління конкурентоспроможністю підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. № 20. С. 112—117.

References:

1. Burlaka, O.P. and Burlaka, O.A. (2022), "Factors shaping the competitiveness of agricultural enterprise products", *Tekhnolohichnyj audyt ta rezervy vyrobnytstva*, vol. 2, pp. 23—26.
2. Vakulenko, Y.V. Oliynyk, A.S. and Hevlenko, O.E. (2018), "System characteristics of enterprise competitiveness management", *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 10—15.
3. Berezina, L.M. Varaksina, O.V. Oliynyk, A.S. and Rak, A.G. (2021), "Theoretical and methodological foundations of enterprise competitiveness management", *Ahrosvit*, vol. 21—22, pp. 35—42.
4. Gerasimova, V.O. and Rezanov, E.O. (2020), "Competitiveness of the enterprise: essence and factors of influence in modern conditions", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 154, pp. 93—97.
5. Litvinova, Yu.O. (2012), "Problems of ensuring the competitiveness of an enterprise in modern conditions", *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 9, pp. 35—37.
6. Yermakov, O.Yu. and Ignatenko, M.M. (2015), "Financial and investment support for production innovations and social responsibility of agricultural enterprises", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 7—10.
7. Khalimon, T.M. (2016), "Strategies for financial support of the competitiveness of enterprises", *Oblik i finansy*, vol. 4, pp. 126—131.
8. Gudz, O.E. (2013), "Financial strategies for ensuring the competitiveness of an enterprise", *Finansovyj prostir*, vol. 4, pp. 97—103.
9. Vasyutina, I.O. (2011), "Theoretical aspects of the competitiveness of enterprises", *Derzhava ta rehiony*, vol. 5, pp. 114—118.
10. Vinichenko, I.I. (2013), "Competitiveness of agricultural enterprises: status and prospects", *Ahrosvit*, vol. 21, pp. 10—13.
11. Fedunyak, I.O. and Gabor, V.S. (2024), "The impact of the financial and economic mechanism on increasing the competitiveness of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 4, pp. 67—71.
12. Arenkova, I.A. and Salikhova, Ya.Yu. (2021), "Gavrilova M.A. Competitive potential of the enterprise: model and strategy", *Problemy suchasnoi ekonomiky*, vol. 4, pp. 120—125.
13. Horbal, N.I. (2019), "Enterprise competitiveness management system", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 20, pp. 112—117.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025 р.